

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการ “ติดตามสนับสนุนโครงการวิจัย PDG51N0007
การศึกษารวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการ
ทรัพยากรน้ำแม่กิด ต.เชียงดาว อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่”

โดย นายอรุณ อุลัย

ตุลาคม 2553

สัญญาเลขที่ RDC51N0009

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการ “ติดตามสนับสนุนโครงการวิจัย PDG51N0007
การศึกษารวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการ
ทรัพยากรน้ำแม่ก๊าด ต.เชียงดาว อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่

โดย นายอรุณ อุลัย

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป" กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ "คน" ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็ง ในการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่นๆ ในท้องถิ่นโดยมี กระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงอยู่ที่ "กระบวนการ" มากกว่า "ผลลัพธ์" เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย "เวที" (การประชุม เสวนา พุดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิก อบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ "ปัญญา" ใน กระบวนการวิจัย

"กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น" หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ "คำถาม" หรือ "ความสงสัย" บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น "คำถาม" ต้องคมชัด โดยมีการ แยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา "ข้อมูล" ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือ ของข้อมูล มีการ "วางแผน" การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ "บันทึก" มีการ "ทบทวน" ความก้าวหน้า "วิเคราะห์" ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ "ถอด" กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ "สรุปบทเรียน" ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่นๆ หรือพื้นที่อื่นๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย "ผู้ที่สงสัย" ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการ สร้างความรู้ในตัวคนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระเบียบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ ในชีวิตประจำวันได้

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการ ดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่าชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงาน

ด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะที่เดียวกันก็พบว่าการเขียนรายงานเป็นปัญหาที่สร้างความ
หนักใจให้นักวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.ฝ่าย
วิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงได้ปรับรูปแบบการเขียนรายงานวิจัยให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการ
นำเสนองานออกมาในรูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการ
มากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการ
วิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียน
รายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ซึ่งทำ
หน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้
พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึง
เป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าว ได้นำมาซึ่งการถอด
บทเรียนโครงการวิจัย สู่อการเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการ
โดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไป
ค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

คำนำ

โครงการ “ติดตามสนับสนุนโครงการวิจัย PDG51N0007 การศึกษารวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำแม่กืด ต.เชียงดาว อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่” เป็นโครงการด้านการสร้างกลไกพี่เลี้ยง สำหรับโครงการวิจัยที่ดำเนินงานขึ้น ตัวแทนชาวบ้านในชุมชนร่วมกันเป็นทีมวิจัย และ “พี่เลี้ยง” ซึ่งเป็นคนในพื้นที่ชุมชนที่ดำเนินโครงการวิจัย และมีประสบการณ์ในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในประเด็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่เชื่อมโยงกับการจัดการอย่างมีส่วนร่วมและดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดอยหลวงเชียงดาว ที่เป็นกลไกสำคัญในการหนุนเสริมการทำงานของชาวบ้านในครั้งนี้

การติดตามหนุนเสริมการดำเนินงานโครงการวิจัยฯ ครั้งนี้ พบว่าวิธีการทำงานที่ผ่านมาของชุมชนในพื้นที่ใช้เครื่องมือเฉพาะงานพัฒนาเป็นหลักอาจจะไม่ช่วยสร้างกระบวนการคิดวิเคราะห์ให้กับชาวบ้านในชุมชนได้เพียงพอ การใช้เครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการทำงานของชุมชน ด้วยวิธีการเก็บข้อมูล การวางแผนก่อนทำงาน การทำงานอย่างมีส่วนร่วมกับทุกคนที่เกี่ยวข้อง นับเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งกับชาวบ้าน รวมทั้งการจากข้อมูลที่เก็บกันเองและวิเคราะห์กันเองทำให้ชาวบ้านได้มองเห็นภาพความชัดเจน ด้านองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อการจัดการน้ำที่เป็นประโยชน์กับชุมชน รวมทั้งยังได้รับรู้สิ่งที่เป็นปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนมากขึ้น

ในการวิธีการทำงานหนุนเสริมของบทบาทพี่เลี้ยงกับทีมวิจัย “พี่เลี้ยง” เองเรียนรู้วิธีการทำงานอย่างเป็นขั้นเป็นตอนที่เป็นระบบมากขึ้น รวมทั้งความรู้ความเข้าใจต่อการทำงานกับชุมชน และวิธีการที่นำสู่การแก้ปัญหาของชาวบ้านในการใช้ฐานองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ของชุมชนจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้จริง

โดยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการสนับสนุนโครงการวิจัย และพี่เลี้ยงโครงการวิจัยในพื้นที่เชียงดาวครั้งนี้ จะเป็นหน่ออ่อนที่จะนำไปสู่การขยายงานพื้นที่เชียงดาวในระยะต่อไป

อรุณ อุลัย

พี่เลี้ยงโครงการวิจัยฯ

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 : บทนำ	1
บทที่ 2 : กระบวนการทำงาน	8
บทที่ 3 : ผลการดำเนินงาน	15
บทที่ 4 : วิเคราะห์การทำงานและบทเรียนการทำงาน	23
ภาคผนวก : ประมวลภาพกระบวนการทำงานหนุนเสริมโครงการวิจัยฯ	28

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมา

สืบเนื่องจากพื้นที่ อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝายวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยสถาบันการท่งเทียวโดยชุมชน ได้สนับสนุนงบประมาณโครงการวิจัยกับกลุ่มชุมชนในพื้นที่รอบดอยหลวงเชียงดาวในการทำงานวิจัยโครงการ “การศึกษาและพัฒนารูปแบบการท่งเทียวที่เหมาะสมบนดอยหลวงเชียงดาว โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบริเวณรอบดอยหลวงเชียงดาว จ.เชียงใหม่” ผลจากการดำเนินโครงการวิจัยนี้ สร้างการรับรู้แก่กลุ่มชาวบ้านในชุมชนที่เป็นทีมวิจัยเอง และกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เกี่ยวกับวิธีการทำงานโดยใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งส่วนหนึ่งก็มาจากตัวบุคคลในทีมวิจัยที่เผยแพร่แนวคิดกับคนในชุมชน จากนั้น กลุ่มชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ ต.เชียงดาว ทั้งที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการท่งเทียวและเกี่ยวข้องในความเป็นอยู่ของชุมชนด้วย ต่างก็เล็งเห็นว่าหากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาของชาวบ้านจริง น่าจะมีการนำมาแก้ปัญหากับเรื่องอื่นๆ ที่เกิดขึ้นของชุมชนได้ด้วยเช่นกัน

ปัญหาเรื่อง “น้ำ” ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและอาชีพของคนเชียงดาว นับเป็นสิ่งที่กำลังอยู่ในความสนใจของชาวบ้านด้วยเช่นกัน ดังนั้นกลุ่มผู้สนใจเป็นตัวแทนจากชุมชนบ้านถ้ำและบ้านวังจ้อม ต.เชียงดาว จึงรวมตัวกันพูดคุยถึงประเด็นปัญหาที่อยากทำวิจัย และจัดทำเอกสารข้อเสนอโครงการขึ้น ซึ่ง สกว.ฝายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้ดำเนินการพัฒนาโจทย์วิจัยมาเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง จนในที่สุดจึงมีความชัดเจนในประเด็นปัญหา และเป้าหมายของการดำเนินงาน โดย สกว.ได้สนับสนุนขึ้นเป็นโครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษารวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรน้ำแม่กืต ต.เชียงดาว จ.เชียงใหม่” ตามสัญญาเลขที่ PDG51N0007 และมีนายเฉลิม อินสม เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย มีระยะเวลาในการดำเนินงาน 6 เดือน โครงการดังกล่าวดำเนินงานในพื้นที่อำเภอเชียงดาว ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ สกว.ยังขาดกลไกพี่เลี้ยงในการหนุนเสริม ดังนั้นตั้งแต่ในช่วงพัฒนาโครงการ ฝายงานโครงการภาคเหนือ จึงได้ทาบทามให้คุณอรุณ อุลัย ซึ่งเคยเป็นหัวหน้าโครงการวิจัยประเด็นการท่งเทียวโดยชุมชน เข้ามาทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัย และเป็นพี่เลี้ยงต่อเนื่องทำหน้าที่ติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยดังกล่าว เป็นระยะเวลา 6 เดือน

พื้นฐานบริบทของพื้นที่เชียงดาวที่เชื่อมโยงสู่งานวิจัย

อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ นับเป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ อย่างไรก็ตามในช่วงที่ผ่านมาพบว่าปัญหาที่พบในพื้นที่คือประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อม และประเด็นทรัพยากร ซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างหมู่บ้าน คือ บางหมู่บ้านโทษกัน คนอยู่ปลายน้ำโทษคนอยู่ต้นน้ำว่าเป็นเหตุทำให้แม่น้ำตื้นเขิน แม่น้ำแห้ง ตัดไม้ทำลายป่า คนที่อยู่ต้นน้ำก็ว่าเขาไม่ได้เดือดร้อนอะไร ทำไมว่าคนท้ายน้ำไม่รับผิดชอบ หรือบางครั้งก็โทษนายทุน โดยที่จริงแล้วนำไปสู่เรื่องวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นที่เคยปฏิบัติกันมาเรื่องความเชื่อ จิตวิญญาณ เริ่มเลือนลาง เพราะการเข้ามาของสิ่งต่างๆ ที่เกิดจากการพัฒนา แม้แต่กรมชลประทานก็เข้ามาสร้างฝายคอนกรีต ซึ่งตอนนี้กลายเป็นขยะจากลำน้ำชาวบ้านก็พยายามฟื้นฟูภูมิปัญญา รักษาประเพณีดั้งเดิม แต่ก็ขาดแรงจูงใจจากคนหลายๆ กลุ่ม จะมีคนอยู่กลุ่มสองกลุ่มที่เข้ามาร่วมฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี การอนุรักษ์ลำน้ำแบบสมัยเก่า เช่น การเลี้ยงผีฝาย การใช้ฝายที่ทำด้วยไม้ การเลี้ยงเจ้าหลวงคำแดง เป็นต้น ซึ่งประเด็นเหล่านี้กำลังจะสูญหายไป เป็นสาเหตุหนึ่งที่ว่าจะทำอย่างไรที่ใช้บริบทดั้งเดิมที่เคยมีมาฟื้นฟูทรัพยากร โดยการฟื้นฟูทรัพยากรต้องอาศัยหลายๆ อย่าง ทั้งความเชื่อ จิตวิญญาณ ความผูกพัน อาศัยความสัมพันธ์ขั้นปฐมภูมিরหว่างชุมชนเอง การเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันระหว่างคนที่อยู่ก่อนกับคนที่มาใหม่

งานวิจัยชิ้นนี้ (โครงการการศึกษารวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรน้ำแม่กิต ต.เชียงดาว จ.เชียงใหม่) ทำในพื้นที่ต้นน้ำ (ดอยหลวงเชียงดาว) เพราะอยากจะทราบว่าปัญหาที่จริงเกิดจากอะไร เนื่องจากคาดว่าหากในอนาคตปัญหามันจะรุนแรงกว่านี้ โดยที่มาของปัญหาการวิจัย คือ ในสมัยก่อนพื้นที่ไม่ได้มีปัญหาเกี่ยวกับน้ำ แต่ในช่วง 10 กว่าปีที่ผ่านมา ปรากฏว่าน้ำกิต (น้ำกิตเป็นพื้นที่ต้นน้ำที่ไหลลงจากดอยหลวงเชียงดาวมาลงไปสู่แม่น้ำปิงเป็นระยะสักประมาณ 7 กิโลเมตร โดยไหลผ่านหมู่บ้าน 4 หมู่บ้าน คือ บ้านถ้ำ บ้านวังจ้อม บ้านทุ่งละคร และบ้านหัวทุ่ง) ที่ชาวบ้าน 4 หมู่บ้านที่ใช้ร่วมกัน ในช่วงหน้าแล้งจะแล้งมากจนไม่มีใช้ ช่วงฤดูน้ำหลาก น้ำหลากมาครั้งเดียวท่วมไร่นาหมด จึงได้มาดูว่าปัญหาที่จริงแล้วมันเกิดจากอะไร โดยก่อนที่จะมีการวิจัยก็มีการสำรวจพื้นที่ทั่วไปของสภาพลำน้ำแม่กิตและความเป็นอยู่ของคนข้างลำน้ำ ปรากฏว่าได้มีการบุกรุกลำน้ำช่วงต้น มีการถมที่ ปลุกต้นไม้ และอื่นๆ ลำมาในน้ำแม่กิต รวมถึงมีชาวบ้านส่วนหนึ่งที่ขายให้กับนายทุน ทำให้นายทุนมีสิทธิเปลี่ยนทางน้ำ เป็นต้น และได้มีการสำรวจว่าลำน้ำแม่กิตมาจากไหน มีลำห้วยกี่สาย ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องไปถึงการที่ชาวบ้านส่วนหนึ่งได้ไปบุกรุกทำลายป่าต้นน้ำ ทำให้ปัญหาเกิดขึ้นหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง น้ำท่วม น้ำแล้ง ปัญหาความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างชาวบ้านกับนายทุนซึ่งเข้ามาดำเนินการกว้านซื้อที่ดิน

การวิเคราะห์ทีมวิจัยที่เชื่อมโยงสู่แผนการหนุนการทำงานของพี่เลี้ยง

การทำงานในช่วงก่อนทำวิจัยพี่เลี้ยงได้พาทีมวิจัยดูสภาพทั่วไปของพื้นที่/ชุมชนก่อน และพยายามศึกษาว่าใครถนัดอะไร และปล่อยให้ทีมวิจัยทำงานไปเองก่อน กรณีมีปัญหาจะมาพูดคุยกันในเวที ซึ่งจากการทำงานในช่วงต้นพบว่า ชาวบ้านมีความคิด แต่มีปัญหาในกระบวนการ/การจัดการในเรื่องของการเก็บข้อมูล การแบ่งหน้าที่ภายในกลุ่มของทีมงานซึ่งยังไม่ตรงกับความสามารถของแต่ละคน เพราะยังไม่มีเวทีพูดคุยกันว่าใครถนัดอะไร และการเก็บข้อมูลที่ไม่เป็นระบบเพราะต่างคนต่างเก็บและไม่เก็บในแนวที่ตัวเองถนัด เช่น บางคนถนัดเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่จดข้อมูลทั่วไป ไม่มีการกำหนดประเด็นในการเก็บข้อมูล คือเก็บในภาพรวม/ภาพกว้าง และเก็บข้อมูลทุกอย่าง พี่เลี้ยงจึงเข้าไปหนุนเสริมในเรื่องของการจัดเวทีพูดคุยกันก่อนในทีมวิจัย มีการแบ่งหน้าที่และดูว่าใครถนัดอะไร ตลอดจนเติมแนวคิดเรื่องงานวิจัย ซึ่งได้มีการกระตุ้นให้ทีมวิจัยเห็นว่างานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์ของโครงการและขั้นตอนแต่ละขั้นตอนอย่างไร โดยที่ผ่านมามีทีมวิจัยก็ทำไปข้างหน้าอย่างเดียว คือทำเหมือนงานพัฒนา ไม่ได้มองว่างานนี้มาเพื่อเก็บข้อมูล หาข้อมูล เพื่อวิเคราะห์และใช้เป็นแนวทางในการทำงานต่อไป เช่น บางคนมองว่าเมื่อลำน้ำขึ้นเงิน ก็เห็นว่าทำไมไม่ขุดลอกเอาเลย ซึ่งเป็นความคิดด้านการพัฒนา พี่เลี้ยงจึงพยายามมุ่งเน้นให้เห็นว่ากระบวนการวิจัยเป็นการค้นหาข้อมูล ค้นหาปัญหา ก่อนและจัดระเบียบข้อมูลให้เป็นระบบแล้วนำไปสู่การแก้ไขปัญหา บางทีคนที่แก้ไขปัญหาอาจจะไม่ใช่ทีมวิจัย/ชุมชนก็ได้ อาจจะเป็นหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องที่ต้องขอความช่วยเหลือและร่วมมือกัน

อีกหนึ่งประเด็นที่เข้าไปหนุนเสริม คือ การประสานคนในพื้นที่ โดยพบว่าบางครั้งการเชิญคนเข้ามาร่วมพูดคุยในเวที มีการเชิญคนเฉพาะกลุ่ม เช่น นักพัฒนาในพื้นที่ แต่ไม่ได้เชิญหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น ป่าไม้ หรือองค์กรท้องถิ่น เช่น อบต.เข้าร่วม ทางพี่เลี้ยงได้พยายามชี้แจงว่าคนเหล่านี้น่าจะมีส่วนในการจัดระบบวางแผนข้อมูลในการทำงานร่วมกัน มีการเชื่อมโยง โดยให้คำปรึกษา/แนะนำทีมวิจัยในการเชิญคน/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาร่วมด้วย เช่น เทศบาล อบต. ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้นำทางจิตวิญญาณ มาให้ข้อมูลบ้าง มาปรึกษาข้อมูลบ้าง มาพูดคุยในเวทีบ้าง ซึ่งพี่เลี้ยงจะเน้นให้ทีมวิจัยเห็นว่าคนเหล่านี้สำคัญ ควรจะมีเวทีให้เขาพูดคุยแต่ละครั้ง รวมถึงการใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวเข้าไปคุย อีกเรื่องคือกระบวนการจัดเวที และการหนุนเสริมความรู้ในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลหรือการนำข้อมูลดิบที่จะเอามาใช้เพื่อเอาไปเขียน บางครั้งมีการเชิญวิทยากรจากภายนอกมาเป็นวิทยากรพิเศษหรือเชิญคนที่ปราชญ์ชาวบ้านเรื่องการเขียน เช่น ลุงพอง ลิกา ซึ่งเป็นคนที่เขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มาเป็นวิทยากร ตลอดจนการนำข้อมูลเดิมของงานวิจัยเดิมในพื้นที่ที่คล้ายๆ กันให้ดู เช่น เปิด VCD ให้ดู และพาไปศึกษาดูงานว่าที่อื่นมีการทำวิจัยอย่างไร เป็นต้น

บทบาทการทำงาน

- ติดตามสนับสนุนโครงการวิจัย เรื่อง “การศึกษารวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำแม่กืต ต.เชียงดาว อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่” ตามสัญญาเลขที่ PDG51N0007 ซึ่งกำลังดำเนินการอยู่ ทั้งในด้านกิจกรรม-เนื้อหา และการเงิน/บัญชีโครงการ เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าและผลสัมฤทธิ์ตามวัตถุประสงค์ของโครงการ โดยมีลักษณะของกิจกรรม ดังนี้
 - ลงพื้นที่ติดตามสนับสนุนและร่วมดำเนินงานตามกิจกรรมของโครงการวิจัยรวมทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัยในพื้นที่
 - ให้คำปรึกษาแนะนำและติดตามสนับสนุนการดำเนินงานในเชิงเนื้อหาและการบริหารงบประมาณให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
 - ให้คำปรึกษาในการวิเคราะห์ข้อมูลและการจัดการข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการวางแผนการดำเนินงานในระยะต่างๆ ของโครงการวิจัย
 - จัดกระบวนการเรียนรู้เสริมทักษะการทำงานวิจัยผ่านการปฏิบัติจริง จากการทำงานวิจัยในพื้นที่

ความคาดหวัง และ output

- พี่เลี้ยงโครงการวิจัยสามารถจัดการเวลาในการติดตามสนับสนุนโครงการวิจัย (ในพื้นที่) ได้เพียงพอต่อความต้องการของทีมวิจัย และเข้าร่วมในกิจกรรมสำคัญของโครงการวิจัย
- ติดตามสนับสนุนให้โครงการวิจัยเป็นโครงการที่มีประสิทธิภาพ และอยู่ในระยะเวลาที่วางแผนไว้
- เข้าร่วมการประชุมเพื่อนำเสนอและแลกเปลี่ยนผลการดำเนินงานเป็นครั้งคราว
- นำส่งรายงานสรุปผลการดำเนินการ และรายงานการเงิน ตามงวดสัญญา

ระยะเวลาดำเนินงาน

ตลอดทั้งโครงการทั้งสิ้น 6 เดือน

พื้นที่ดำเนินการ

ชุมชนบ้านถ้ำและชุมชนวังจ้อม ต.เชียงดาว อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่

แผนปฏิบัติงาน

ระยะเวลา	กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
พ.ค. 51	1. ร่วมกิจกรรมการประชุมวางแผนการดำเนินงานวิจัย	- การเตรียมความพร้อมทีมวิจัยก่อนดำเนินการ - ความเข้าใจเป้าหมายวัตถุประสงค์โครงการวิจัยฯ - การแบ่งบทบาทหน้าที่ทีมวิจัย
	2. เข้าร่วมการประชุมทำความเข้าใจกับชุมชนเป้าหมายหลักทั้ง 2 ชุมชน คือบ้านเก่า และบ้านวังจ้อม	- ชุมชนพื้นที่เป้าหมายเกิดความเข้าใจถึงงานวิจัยที่ทีมวิจัยกำลังดำเนินการอยู่ตลอดจนรับฟังความคิดเห็นและความร่วมมือในการให้ข้อมูลจากคนในชุมชนทั้ง 2 พื้นที่
	3. ร่วมประชุมทีมวิจัยทบทวนเอกสารข้อมูลเดิม	- ได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับลำน้ำแม่กื๊ดเดิมที่มีการศึกษาไว้ เพื่อนำมารวบรวมวิเคราะห์เป็นฐานข้อมูลเบื้องต้นต่อการทำงาน
	4. ประชุมวางแผนการวางกรอบการเก็บข้อมูลด้านต่างๆ	- ได้กรอบของข้อมูลที่ต้องการเก็บอย่างชัดเจน - ได้มีการแบ่งบทบาทหน้าที่การเก็บข้อมูลของทีมวิจัยตามความถนัดและเหมาะสม
มิ.ย. 51	5. อบรมเติมความรู้และเครื่องมือการเก็บข้อมูลและการจัดทำบัญชีโครงการให้ทีมวิจัย	- ทีมวิจัยได้เรียนรู้วิธีการเก็บข้อมูลและการจัดทำบัญชีโครงการ - ทีมวิจัยได้เห็นความสำคัญของข้อมูลส่วนที่ต้องการเก็บมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานโครงการวิจัยฯ
	6. ประชุมวางแผนก่อนลงพื้นที่สำรวจลำน้ำแม่กื๊ด	- ได้แผนงานการลงพื้นที่เพื่อสำรวจเก็บข้อมูลที่ชัดเจนและมีการวางกรอบข้อมูลที่ต้องการเก็บอย่างชัดเจนร่วมกัน
	7. ร่วมกิจกรรมลงพื้นที่สำรวจลำน้ำแม่กื๊ดต้นน้ำ-ปลายน้ำ (ครั้งที่ 1)	- ได้ข้อมูลความเป็นจริงเกี่ยวกับสถานการณ์น้ำของลำน้ำแม่กื๊ด และลำห้วยสาขาที่เกี่ยวข้อง

	8. ร่วมกิจกรรมลงพื้นที่สำรวจลำน้ำแม่กิดต้นน้ำ-ปลายน้ำ (ครั้งที่ 2)	- ได้ข้อมูลความเป็นจริงเกี่ยวกับสถานการณ์น้ำของลำน้ำแม่กิดตามความเปลี่ยนแปลงของเวลา
	9. ประชุมสรุปผลของข้อมูลจากการสำรวจลำน้ำ	- ได้ข้อมูลทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับลำน้ำแม่กิดตลอดสองฝั่งลำน้ำ - ได้แผนที่เส้นทางสายน้ำแม่กิดและส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งหมด อาทิ ชุมชนใช้ประโยชน์จากน้ำ/พื้นที่เกษตร/ลำห้วยสาขา เป็นต้น
ก.ค. 51	10. ประชุมที่มวิจัยติดตามความก้าวหน้าการเก็บข้อมูล (ครั้งที่ 1)	- ทราบความก้าวหน้าการทำงานของที่มวิจัยในการเก็บข้อมูลตามกรอบที่วางแผนไว้
ส.ค. 51	11. ประชุมที่มวิจัยติดตามความก้าวหน้าการเก็บข้อมูล (ครั้งที่ 2)	- ทราบความก้าวหน้าการทำงานของที่มวิจัยในการเก็บข้อมูลตามกรอบที่วางแผนไว้
	12. ประชุมสรุปข้อมูลทั้งหมด	- ได้ข้อมูลจากการศึกษาและรวบรวมมาเบื้องต้น - ได้ทราบปัญหาอุปสรรคของการเก็บข้อมูลของที่มวิจัย
ก.ย. 51	13. ประมวลสรุปข้อมูล	- เกิดการวิเคราะห์ประมวลความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับลำน้ำแม่กิด ณ สถานการณ์ปัจจุบัน
	14. ประชุมที่มวิจัยเตรียมการจัดเวทีคืนข้อมูลกับชุมชนเป้าหมาย	- เกิดการเตรียมความพร้อมด้านข้อมูล และความพร้อมด้านการจัดการการประสานผู้เข้าร่วมประชุมเวทีคืนข้อมูล
	15. ร่วมกิจกรรมจัดเวทีประชุมคืนข้อมูลกับชุมชนเป้าหมายที่เกี่ยวข้องทั้ง 2 ชุมชน	- ได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับลำน้ำแม่กิด - ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นของชาวบ้านและช่วยกันเติมเต็มข้อมูล

ต.ค. 51	16. ประชุมทีมวิจัยสรุปบทเรียนการทำงาน	- เกิดการสรุปบทเรียนการดำเนินงานร่วมกันของทีมวิจัย
	17. หนุนเสริมการจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์ของโครงการวิจัย	- ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ของโครงการวิจัย

บทที่ 2

กระบวนการทำงาน

กระบวนการในการทำงานครั้งนี้ มีการทำงานทั้งก่อนเริ่มดำเนินโครงการวิจัย ซึ่งอยู่ในช่วงการพัฒนาโจทย์วิจัย ที่ต้องการให้นักวิจัยกลุ่มนี้ได้เห็นภาพการทำงานแบบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ชัดเจน กลไกพี่เลี้ยงหนุนเสริมมีการจัดทำแผนงานสร้างความเข้าใจเรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นก่อนทำโครงการวิจัย ทั้งการเชิญ เจ้าหน้าที่ สกว. ให้ข้อมูลความรู้ และออกไปศึกษาดูงานยังพื้นที่รูปธรรมที่ทำงานวิจัยและเป็นประเด็นเดียวกัน พร้อมกันยังได้มีการจัดวางการทำงานหนุนเสริมเติมเต็มความรู้ในด้านต่างๆ ควบคู่กับเรื่องการกระบวนการงานวิจัยในระหว่างทำโครงการวิจัยแก่นักวิจัย โดยมีผลการดำเนินงานตามแผนกิจกรรมดังนี้

กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลที่เกิดขึ้นจริง
1. ร่วมกิจกรรมการประชุมวางแผนการดำเนินงานวิจัย	- การเตรียมความพร้อมทีมวิจัยก่อนดำเนินการ - ความเข้าใจเป้าหมายวัตถุประสงค์โครงการวิจัยฯ - การแบ่งบทบาทหน้าที่ทีมวิจัย	- มีการกำหนดเป้าหมายของการเก็บข้อมูล - ยังไม่มีการแบ่งหน้าที่ของทีมวิจัย
2. เข้าร่วมการประชุมทำความเข้าใจกับชุมชนเป้าหมายหลักทั้ง 2 ชุมชน คือบ้านถ้ำและบ้านวังจ้อม	- ชุมชนพื้นที่เป้าหมายเกิดความเข้าใจถึงงานวิจัยที่ทีมวิจัยกำลังดำเนินการอยู่ - ตลอดจนรับฟังความคิดเห็นและความร่วมมือในการให้ข้อมูลจากคนในชุมชนทั้ง 2 พื้นที่	- การทำความเข้าใจยังเป็นปัญหา ต้องอาศัยการทำงานอย่างต่อเนื่อง - บ้านถ้ำจะเข้าใจแนวทางการทำงานได้มากกว่าเพราะมีพื้นฐานงานวิจัยอื่นๆ อยู่
3. ร่วมประชุมทีมวิจัยทบทวนเอกสารข้อมูลเดิม	- ได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับลำน้ำกุดเดิมที่มีการ คัดศึกษาไว้ เพื่อนำมารวบรวมวิเคราะห์เป็นฐานข้อมูลเบื้องต้นต่อการทำงาน	- เอกสารเดิมมีอยู่น้อยมากในพื้นที่ ต้องอาศัยจากการอ้างอิงจากตัวบุคคลเป็นหลัก

กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลที่เกิดขึ้นจริง
4. ประชุมวางแผนการวางกรอบการเก็บข้อมูลด้านต่างๆ	- ได้กรอบของข้อมูลที่ต้องการเก็บอย่างชัดเจน - ได้มีการแบ่งบทบาทหน้าที่การเก็บข้อมูลของทีมวิจัยตามความถนัดและเหมาะสม	- มีกรอบการทำงานและดำเนินงานตามกรอบแผนงาน - มีการแบ่งบทบาทตามความถนัดและเป็นระบบมากขึ้น
5.อบรมเติมความรู้และเครื่องมือการเก็บข้อมูลและการจัดทำบัญชีโครงการให้ทีมวิจัย	- ทีมวิจัยได้เรียนรู้วิธีการเก็บข้อมูลและการจัดทำบัญชีโครงการ - ทีมวิจัยได้เห็นความสำคัญของข้อมูลส่วนที่ต้องการเก็บมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานโครงการวิจัยฯ	- อาศัยวิทยากรจาก สกว. เติมความรู้ - มีการนำข้อมูลที่เก็บได้มาประมวลตามแบบแผนเพื่อเปรียบเทียบว่าจากที่เก็บมาอะไรที่ใช้ได้ ขนาดไหน
6. ประชุมวางแผนก่อนลงพื้นที่สำรวจลำน้ำแม่กิด	- ได้แผนงานการลงพื้นที่เพื่อสำรวจเก็บข้อมูลที่ชัดเจนและมีการวางกรอบข้อมูลที่ต้องการเก็บอย่างชัดเจนร่วมกัน	- มีการเตรียมความพร้อมโครงการ ประสานงานกับหลายฝ่าย
7. ร่วมกิจกรรมลงพื้นที่สำรวจลำน้ำแม่กิดต้นน้ำ-ปลายน้ำ (ครั้งที่ 1)	- ได้ข้อมูลความเป็นจริงเกี่ยวกับสถานการณ์น้ำของลำน้ำแม่กิด และลำห้วยสาขาที่เกี่ยวข้อง	- จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้านสัตว์น้ำ พืช ลำห้วยสาขา แหล่งต่อน้ำ สภาพโดยทั่วไป ได้ข้อมูลเกินความคาดหมาย
8. ร่วมกิจกรรมลงพื้นที่สำรวจลำน้ำแม่กิดต้นน้ำ-ปลายน้ำ (ครั้งที่ 2)	- ได้ข้อมูลความเป็นจริงเกี่ยวกับสถานการณ์น้ำของลำน้ำแม่กิดตามความเปลี่ยนแปลงของเวลา	- เปลี่ยนเป็นการร่วมทำกิจกรรมเลี้ยงผีฝ่าย (เลี้ยงเจ้าหลวงคำแดง)
9. ประชุมสรุปผลของข้อมูลจากการสำรวจลำน้ำ	- ได้ข้อมูลทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับลำน้ำแม่กิด ตลอดจนฝั่งลำน้ำ - ได้แผนที่เส้นทางสายน้ำแม่กิดและส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งหมด อาทิ ชุมชนใช้ประโยชน์จากน้ำ/พื้นที่เกษตร/ลำห้วยสาขา เป็นต้น	- ได้ข้อมูลทุกด้านแต่อาจไม่สมบูรณ์ - ได้แผนที่และมีการจำลองแผนที่ดั้งเดิมเพื่อเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลง

กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลที่เกิดขึ้นจริง
10. ประชุมทีมวิจัยติดตามความก้าวหน้าการเก็บข้อมูล (ครั้งที่1)	- ทราบความก้าวหน้าการทำงานของทีมวิจัยในการเก็บข้อมูลตามกรอบที่วางแผนไว้	- การเก็บข้อมูลยังขาดการรวบรวมที่เป็นระบบ - ข้อมูลยังไม่ลึกพอ ขาดรายละเอียดที่นำไปสู่ความต้องการรับทราบปัญหาและสถานการณ์
11. ประชุมทีมวิจัยติดตามความก้าวหน้าการเก็บข้อมูล (ครั้งที่ 2)	- ทราบความก้าวหน้าการทำงานของทีมวิจัยในการเก็บข้อมูลตามกรอบที่วางแผนไว้	- การเก็บข้อมูลมีความละเอียดมากขึ้น มีการแบ่งหน้าที่ชัดเจนในการรวบรวมข้อมูลและมีข้อมูลในเชิงลึกที่สามารถนำมาวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาได้
12. ประชุมสรุปข้อมูลทั้งหมด	- ได้ข้อมูลจากการศึกษาและรวบรวมมาเบื้องต้น - ได้ทราบปัญหาอุปสรรคของการเก็บข้อมูลของทีมวิจัย	- ข้อมูลมีมากพอในระดับหนึ่ง - มีการรับทราบปัญหา อุปสรรค และร่วมกันแก้ไขในเบื้องต้นไปแล้ว
13. ประมวลสรุปข้อมูล	- เกิดการวิเคราะห์ประมวลความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับลำน้ำแม่กิด ณ สถานการณ์ ปัจจุบัน	- มีการเปรียบเทียบข้อมูลและเชิญผู้ร่วมแสดงความคิดเห็น - มีการวิเคราะห์และสรุปสถานการณ์
14. ประชุมทีมวิจัยเตรียมการจัดเวทีคืบข้อมูลกับชุมชนเป้าหมาย	- เกิดการเตรียมความพร้อมด้านข้อมูลและความพร้อมด้านการจัดการการประสานผู้เข้าร่วมประชุมเวทีคืบข้อมูล	- มีการประชุมเตรียมความพร้อมโดยแบ่งหน้าที่แต่ละคน - มีการกำหนดพื้นที่/ข้อมูล/ตัวบุคคลที่จะเชิญเข้าร่วมเวที
15. ร่วมกิจกรรมจัดเวทีประชุมคืบข้อมูลกับชุมชนเป้าหมายที่เกี่ยวข้องทั้ง 2 ชุมชน	- ได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับลำน้ำแม่กิด - ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นของชาวบ้านและช่วยกันเติมเต็มข้อมูล	- มีการจัดเวทีคืบข้อมูลกับชุมชนเป้าหมายเพื่อเสนอข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและมีการแลกเปลี่ยนซักถาม เติมเต็มข้อมูลจากผู้เข้าร่วม

กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลที่เกิดขึ้นจริง
16. ประชุมทีมวิจัย สรุปบทเรียนการทำงาน	- เกิดการสรุปบทเรียนการดำเนินงาน ร่วมกันของทีมวิจัย	- มีการสรุปบทเรียนและเชิญ วิทยากรจาก สกว. ร่วมประเมิน
17. หนุนเสริมการจัดทำรายงานฉบับ สมบูรณ์ของ โครงการวิจัย	- ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ของ โครงการวิจัย	- มีการสรุปจัดทำรายงาน ฉบับสมบูรณ์

ทั้งนี้มียาละเอียดของกระบวนการทำงาน ดังต่อไปนี้

การลงพื้นที่ติดตามสนับสนุนโครงการ

การดำเนินงานติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัย ใช้เครื่องมือในการดำเนินงานที่เป็นกรอบหลักของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นหลัก ประกอบไปด้วย

การประชุม/ดำเนินการประชุม

- การประชุมอย่างเป็นทางการจัดให้ทีมวิจัยวางแผนแบ่งบทบาทหน้าที่ เตรียมเนื้อหาเป้าหมายของการประชุมอย่างชัดเจน เมื่อเสร็จการประชุมให้มีการสรุปผล อาทิ ประชุมกับกิจกรรมทีมวิจัยเมื่อสรุปงานตามแผนกิจกรรมรายเดือน/จัดการประชุมทีมวิจัยเพื่อทบทวนและสรุปความก้าวหน้าของงานเป็นระยะ จัดให้มีการประชุมระหว่างทีมวิจัยและพี่เลี้ยงจากสถาบันการทอ้งเที่ยวโดยชุมชนและกลไกพี่เลี้ยงหนุนเสริมโครงการ ซึ่งจะเป็นการให้พี่เลี้ยงจาก สกว. หนุนเสริมกลไกพี่เลี้ยง และติดตามการทำงานโครงการวิจัยในพื้นที่เป็นระยะๆ ด้วยเช่นกัน

- การประชุมอย่างไม่เป็นทางการ ใช้โอกาสที่เจอกันกับทีมวิจัยในงานกิจกรรมโอกาสต่างๆ ของชุมชน หรือพบกันตอนช่วงเย็นช่วงค่ำ ทีมวิจัยมีข้อสงสัยอยากปรึกษาหารือ ประชุมกับกิจกรรมทีมวิจัยเมื่อสรุปงานตามแผนกิจกรรมรายเดือน จัดการประชุมทีมวิจัยเพื่อทบทวนและสรุปความก้าวหน้าของงานอย่างเป็นทางการเป็นระยะ จัดให้มีการประชุมระหว่างทีมวิจัยและพี่เลี้ยงจากสถาบันการทอ้งเที่ยวโดยชุมชนและกลไกพี่เลี้ยงหนุนเสริมโครงการ ซึ่งจะเป็นการให้พี่เลี้ยงจาก สกว. หนุนเสริมกลไกพี่เลี้ยง และติดตามการทำงานโครงการวิจัยในพื้นที่เป็นระยะๆ ด้วยเช่นกัน

- การดำเนินการประชุม 1) จะเข้าร่วมเป็นผู้ดำเนินการประชุมในกิจกรรมประชุมของทีมวิจัยระยะแรก หลังจากนั้นทีมวิจัยโดยหัวหน้าโครงการวิจัยดำเนินการประชุมเอง 2) ดำเนินการประชุมนำ

ก่อนในกิจกรรมที่ประชุมร่วมกับผู้เกี่ยวข้องจำนวนมาก อาทิ กิจกรรมการทำความเข้าใจโครงการกับกลุ่มชุมชน กิจกรรมนำเสนอผลการดำเนินงานเมื่อกิจกรรมโครงการวิจัยเสร็จสิ้นลงแล้ว

การเก็บข้อมูล

- ทบทวนกรอบการเก็บข้อมูล และข้อมูลที่จะต้องไปเก็บ
- วางแผนวิธีการเก็บข้อมูล แหล่งข้อมูลที่จะไปเก็บ จากเอกสาร/ตัวบุคคลหรือผู้รู้ผู้เกี่ยวข้อง เส้นทางที่จะลงสำรวจพื้นที่จริง
- แบ่งบทบาทหน้าที่ของทีมเก็บข้อมูล
- สรุปข้อมูลร่วมกัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

- การสรุปข้อมูลร่วมกัน และนำข้อมูลมานำเสนอร่วมกัน จากนั้นก็ให้ร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาตรงตามกรอบของข้อมูลหรือไม่
- เชิญเจ้าหน้าที่จาก สกว. ร่วมเติมเครื่องมือการวิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บมา ส่วนไหนต้องการนำมาใช้ ส่วนไหนยังขาด ข้อมูลส่วนไหนที่มีประโยชน์กับการดำเนินโครงการวิจัย

แบ่งบทบาทหน้าที่ของทีมวิจัย

ใช้วิธีการประชุมร่วมกับทีมวิจัยให้ทีมวิจัยวิเคราะห์ตัวเองก่อนว่า แต่ละคนมีความสนใจหรือความถนัดด้านไหน อาทิ การประสานงาน การจัดบันทึก การชวนพูดคุย การประชาสัมพันธ์โครงการวิจัยกับกลุ่มชาวบ้านในชุมชน โดยเบื้องต้น ทีมวิจัยทุกคนต้องทำการจดบันทึก และจัดให้มีผู้รับผิดชอบหลัก 1 คนสรุปข้อมูลทุกครั้งที่ทำกิจกรรม นักวิจัยคนอื่นๆ ที่จดบันทึกไว้นำมารวมให้ผู้สรุปข้อมูล

สรุปกิจกรรมตามแผนงาน

- ให้ทีมวิจัยกำหนดเป็นกิจกรรมหลักที่หลังจบกิจกรรมสรุปและประเมินผลการทำกิจกรรมทุกครั้งของทีมวิจัย
- ชวนทีมวิจัยหาแนวทางแก้ไขปัญหาคัดติดขัดของกิจกรรมก่อนเริ่มกิจกรรมครั้งใหม่ หรือปรับเปลี่ยนแผนงานในกิจกรรมให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่

เติมความรู้ที่เกี่ยวข้องให้ทีมวิจัย

- ด้านข้อมูล ประสานแหล่งเอกสารมือสองที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลให้ทีมวิจัยไปค้นคว้า
- ด้านข้อมูล เชิญผู้รู้ที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ภูมิปัญญาของชุมชน มาจัดวงประชุมบอกเล่าเรื่องราวให้ทีมวิจัยฟังและแลกเปลี่ยนซักถามจดบันทึกเรื่องราว

- ด้านกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 1) พาทีมวิจัย ไปศึกษาดูงานพื้นที่ที่เป็นต้นแบบ การการทำวิจัยในประเด็นเดียวกัน 2) ทีมวิจัยเข้าร่วมประชุมงานสัมมนาวิชาการของ สกว.
- จัดหา VCD งานวิจัยที่เกี่ยวข้องให้ทีมวิจัยได้ดูและศึกษา
- จัดหาเอกสารมือสองเกี่ยวกับงานวิจัยท้องถิ่น ให้ทีมวิจัยได้อ่าน
- สอนวิธีการเก็บข้อมูล เช่น การวัดปริมาณการไหลของน้ำ การวัดคุณภาพน้ำอย่างง่าย
- สาธิตเทคนิคการพูดต่อหน้าชุมชน โดยพี่เลี้ยงเป็นผู้ทำให้ดูเป็นตัวอย่างและฝึกทีมวิจัย ลงทำดู

การให้คำปรึกษาเชิงเนื้อหาและการบริหารงบประมาณ

- ประชุมทีมวิจัยพัฒนาทักษะการบริหารงบประมาณ การใช้เอกสารการเงิน
- แนะนำวิธีการตั้งคำถามต่อการเก็บข้อมูล

การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมทักษะการทำงาน

วิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย

- วัตถุประสงค์
 - เพื่อให้ทีมวิจัยเกิดการวางแผนการทำงานได้ชัดเจนทั้งด้านคนที่เกี่ยวข้อง และแผนงาน
- วิธีการ
 - ใช้วิธีการประชุมทีมวิจัยนำแผนกิจกรรมการเก็บข้อมูลคุยกับทีมวิจัยและชวนวิเคราะห์ด้านกลุ่มเป้าหมายที่จะเก็บข้อมูล เพื่อให้ทีมเกิดความชัดเจนในการทำงาน

ทักษะการเก็บข้อมูล

- วัตถุประสงค์
 - เพื่อให้ทีมวิจัยมีความรู้ความเข้าใจในวิธีการทำงานแบบทำงานกับชาวบ้าน
- วิธีการ
 - ประชุมทำความเข้าใจกับทีมวิจัยให้ความรู้ด้านวิธีการลงพื้นที่คุยกับชาวบ้าน ทำอย่างไรให้ชาวบ้านเข้าใจงานโดยวิธีการพูดคุยแบบธรรมชาติเป็นกันเองไม่ใช่แบบคนนอกหรือ นักวิชาการ หรือ NGO และระหว่างการเก็บข้อมูลจริงจะใช้วิธี coaching ทีมวิจัยไปพร้อมกัน

ฝึกการจับประเด็น

- วัตถุประสงค์
 - เพื่อให้เกิดการฟังอย่างเข้าใจและจับเนื้อหาสาระของข้อมูลพร้อมทั้งสามารถในการพูดได้อย่างคล่องแคล่ว
- วิธีการ
 - จัดประชุมทีมวิจัยโดยให้นักวิจัยแต่ละคนออกมาเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับลำน้ำกืดมาพูดคนละ 1 เรื่อง จากนั้นให้เพื่อนในทีมออกมาเล่าให้ฟังอีกครั้งว่าได้เรียนรู้และรับรู้อะไรบ้างซึ่งเป็นการฝึกทักษะการฟังแบบจับประเด็นและฝึกการพูด

ฝึกทักษะการเขียน

- วัตถุประสงค์
 - เพื่อให้เกิดการเขียนอย่างเป็นระบบมากขึ้น และสร้างนิสัยรักการเขียนแก่ทีมวิจัยรวมทั้งจดบันทึกเรื่องราวเกี่ยวข้องของงานวิจัย
- วิธีการ
 - เริ่มแรกด้วยการให้เขียนประวัติตัวเองแล้วเอามาพูดหรือเล่าให้เพื่อนร่วมทีมฟัง จากนั้นก็ให้ทีมวิจัยทุกคนจดบันทึกข้อมูลที่ลงพื้นที่เก็บข้อมูลของแต่ละคนแล้วนำข้อมูลมาสรุปให้ทีมฟัง

บทที่ 3

ผลการดำเนินงาน

จากการดำเนินงานตามแผนงาน และกระบวนการที่ได้วางไว้ในกรอบเสริมติดตามงานตามระยะ 6 เดือนที่กำหนดในแผนงานตลอดทั้งโครงการ ซึ่งเน้นทำงานด้านการเก็บข้อมูลเกี่ยวข้องกับการจัดการปัญหาทรัพยากรน้ำแม่เกิดด้วยองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน ทั้งส่วนที่เกี่ยวกับข้อมูลความรู้ที่ได้ การสร้างความเข้าใจต่อคนในพื้นที่ชุมชนที่เกี่ยวข้อง การเรียนรู้ด้านกระบวนการทำงานของทีมวิจัย ทั้งนี้ได้สรุปผลการดำเนินงานออกเป็น 2 ช่วง คือ ผลจากกระบวนการต้นทาง และผลจากการดำเนินงานระหว่างทาง โดยมีรายละเอียดผลการดำเนินงานแต่ละช่วงดังนี้

กระบวนการต้นทาง

- การทำความรู้จักเครื่องมือวิจัย

ในขั้นตอนของการดำเนินโครงการวิจัยนี้ มีทั้งช่วงที่ก่อนจะเริ่มดำเนินงานวิจัย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้วิธีการทำวิจัย กลไกที่เลี้ยงได้มีการจัดทำแผนการหนุนเสริมทีมวิจัยก่อนเริ่มทำงานวิจัยด้วยการพาลงพื้นที่ศึกษาดูงานด้านการจัดการทรัพยากรน้ำโครงการวิจัย “การอนุรักษ์และฟื้นฟูลำน้ำแม่ลายน้อยเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบ้านป้อก บ้านปางจำปี ต.ห้วยแก้ว อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่”

จากการศึกษาดูงานก่อนเริ่มทำวิจัยจริง พบว่ากลุ่มทีมวิจัยเกิดการวิเคราะห์และสรุปผลจากการศึกษาดูงานในเบื้องต้นก่อนเดินทางกลับ โดยใช้วิธีการชวนคุยกับทีมผู้ไปศึกษาดูงาน ซึ่งมีรายละเอียดโดยสรุปดังนี้

● สิ่งที่ทีมได้เรียนรู้จากการศึกษาดูงาน

- **ปัญหาของพื้นที่** พื้นที่ของโครงการวิจัยเป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้กัน แต่มีประเด็นที่เป็นปัญหาของการวิจัยแตกต่างกันไป ชุมชนหนึ่งจัดการเรื่องควบคุมพฤติกรรมนักท่องเที่ยว (แม่กำปอง) แต่อีกชุมชนหนึ่ง (บางจำปี) จัดการเรื่องน้ำที่แห้งหายไปจากลำน้ำแม่ลายน้อย แต่เป้าหมายของทั้ง 2 ชุมชนที่เหมือนกันคือ เรื่องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความยั่งยืน อันจะเอื้อประโยชน์กับคนและชุมชน

- **วิธีการทำงานของชาวบ้าน** เห็นการทำงานของชาวบ้าน ที่นำมาสู่ความสามัคคีของคนในชุมชน ผู้จัดการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ดิน-น้ำ-ป่า รวมถึงการสร้างกฎระเบียบกติกาของการอยู่ร่วมกันในชุมชน รวมทั้งต้องทำงานกันอย่างจริงจัง

- **งานวิจัย** ที่ชาวบ้านทำเองและปรับใช้เอง/เป็นงานที่ต่างกับงานพัฒนางานวิจัยเน้นการสร้างคน และต้องมีการหาข้อมูลเก็บข้อมูลการทำงาน/เป็นงานที่เน้นความสำคัญของข้อมูลมาวางแผนแก้ปัญหา และต้องมีใจในการทำงาน
- **การตั้งหลักก่อนทำงาน** จุดเริ่มต้นเก็บข้อมูลโดยการวิเคราะห์ตัวเองที่เป็นทีมวิจัยมองเห็นตัวเองเป็นอย่างไร แล้วจึงวางแผนสู่การเก็บข้อมูล/วางแผนทำงานการแบ่งบทบาทหน้าที่ของคนในทีมวิจัยตามความเหมาะสมและความถนัดของแต่ละคน
- **ความสำคัญของข้อมูล** งานวิจัยเน้นให้เกิดการหาข้อมูล ที่เป็นข้อมูลจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชนมาเติมเต็มกัน เมื่อมีข้อมูลเวลาที่จะไปพูดคุยกับใครก็ใช้ข้อมูลเป็นตัวยืนยันได้นำสู่การทำงานด้านอื่นๆ ที่เกิดการพัฒนาขึ้นในชุมชน และมองเห็นข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานวิจัยในเรื่องนั้นๆ ที่ต้องทำการเก็บรวบรวมข้อมูลขึ้นมา
- **การมีส่วนร่วม** กระบวนการจัดการท่องเที่ยวของบ้านแม่กำปองและการฟื้นฟูลำน้ำแม่ลายน้อย ก่อนที่จะเริ่มดำเนินการทุกอย่างชาวบ้านจะต้องประชุมเพื่อแสดงความคิดเห็นให้ทุกคนได้ร่วมกันคิดและวางแผนสิ่งที่จะเกิดขึ้นในชุมชน และยังมีการเข้ามาร่วมในกิจกรรมต่างๆ ในนามของทีมวิจัย และเมื่อกิจกรรมการท่องเที่ยวหรือการจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติเกิดขึ้น ชาวบ้านบางคนมีหน้าที่เป็นนักสื่อความหมายท้องถิ่น บางคนเป็นวิทยากรให้ความรู้กับคนภายนอก
- **สิ่งที่ได้หลังทำงานวิจัย** เกิดความภาคภูมิใจในตัวเอง เป็นที่มีความน่าเชื่อถือกับคนในชุมชนและภายนอกมากขึ้น/ทรัพยากรธรรมชาติกลับคืนมา มีความอุดมสมบูรณ์ในด้านการทำงานมาหากิน/กตีกาการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน/การสนับสนุนจากภาคีองค์กรอื่นๆ เพื่อพัฒนาชุมชนต่อไป และที่สุด ชุมชนได้กลายเป็นแหล่งศึกษาดูงานเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้
- **ปัญหาและอุปสรรค** ในเบื้องต้นของการเริ่มทำงานชาวบ้านไม่เข้าใจและหลายคนก็ไม่ให้ความร่วมมือ ต้องทำการสร้างความเข้าใจกันอยู่ตลอดเวลา กับคนในชุมชน
 - สิ่งที่ทีมวิจัยนำก็ดันกลับไปดำเนินการต่อ
 - นำข้อมูลความรู้ที่ได้ในการศึกษาดูงานโดยเฉพาะวิธีการทำงานแบบ “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” คุยกับทีมบางส่วนที่ติดภารกิจไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้
 - หาแนวทางฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำน้ำแม่ก๊ิด
 - เตรียมทีมวิจัยทั้ง 2 ชุมชนที่เกี่ยวข้อง/แบ่งงาน
 - วิเคราะห์ปัญหาพื้นที่ตัวเองอย่างชัดเจน
 - หาชุมชนพื้นที่ใกล้เคียงที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากน้ำแม่ก๊ิด เป็นเป้าหมายการมีส่วนร่วมในการทำงานด้านข้อมูลและการฟื้นฟูลำน้ำ

- สํารวจเก็บข้อมูลสถานการณ์ของลำน้ำแม่ก๊ิดและปัญหาการแห้งหายของสายน้ำ

กระบวนการระหว่างทาง

- การลงพื้นที่ติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัย

ระหว่างที่ทีมวิจัยเริ่มดำเนินงานตามแผนกิจกรรม

- การจัดประชุม/ดำเนินการประชุม/สรุปผล

เป็นกระบวนการทำงานแบบใหม่ที่ชาวบ้านในชุมชนเองยังไม่เคยทำงานแบบนี้มาก่อน เมื่อดำเนินงานจึงได้จัดทำกันอย่างเป็นขั้นเป็นตอนกับทีมวิจัย ผลที่เกิดขึ้น ก่อนทำกิจกรรมทุกครั้งทีมวิจัยจะต้องมีการประสานงานและประชุมร่วมกันอย่างไม่เป็นทางการเพื่อวางแผนงานก่อนจัดกิจกรรม จากนั้นเมื่อเสร็จสิ้นการประชุมทุกครั้งทีมวิจัยจะต้องสรุปผล พร้อมประเมินผลร่วมกันว่าสิ่งที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมดังกล่าวเป็นอย่างไรบ้าง ผลที่เกิดขึ้นทำให้การดำเนินงานของทีมวิจัยมีวิธีการทำงานที่มีเป้าหมายมีหลักคิดเกี่ยวกับการทำงานงานที่จะตอบวัตถุประสงค์ที่ทีมวิจัยตั้งกันไว้

- การแบ่งบทบาทหน้าที่

บทบาทหน้าที่ของทีมวิจัยถือเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งของการดำเนินงานโครงการวิจัย เมื่อได้จัดการทบทวนแผนงานของกิจกรรมที่ต้องดำเนินการกันแล้ว จัดให้ทีมวิจัยมีการพูดคุยกันถึงบทบาทหน้าที่การทำงานร่วมกัน นายเฉลิม อินสม (หัวหน้าโครงการวิจัย) เสนอให้มีการวางแผนสำหรับการทำงานด้านตัวทีมวิจัยตามความถนัดหรือความสามารถของแต่ละคนในทีม อาทิ คนทำบัญชี คนจดบันทึกหลัก คนเขียนรายงาน คนประสานงานในพื้นที่ชุมชนบ้านวังจ้อม และบ้านถ้ำ หัวหน้าโครงการวิจัยเป็นคนประสานกับพี่เลี้ยง และดำเนินการกำกับดูแลแผนงานเวทีการประชุมเป็นหลักทุกครั้ง พร้อมกันนี้ทีมวิจัยทุกคนจะต้องมีสมุดจดบันทึกเวลาทำกิจกรรมทุกครั้ง เมื่อดำเนินกิจกรรมเสร็จแต่ละเดือนที่มีการประชุมทีมวิจัย จะมีการสรุปงานสรุปบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละคนในทีมวิจัย ซึ่งทุกคนรู้สึกตัวเองได้มีส่วนร่วมคิดร่วมวางแผนกับการทำงานได้จริง

- การเก็บข้อมูล/วิเคราะห์ข้อมูล

ทีมวิจัยมีวิธีการวิเคราะห์แหล่งข้อมูลเกี่ยวกับการเก็บข้อมูลออกเป็น 3 ด้าน คือ เก็บจากเอกสารมือสอง เก็บจากการลงพื้นที่สำรวจตั้งแต่ต้นน้ำก๊ิดเส้นทางลำห้วยสาขา จัดเวทีสอบถามจากผู้รู้ของชุมชน

1) ข้อมูลเอกสารข้อมูลเดิมที่มีการศึกษาไว้ ที่เกี่ยวกับลำน้ำก๊ิดที่ทีมวิจัยไปเก็บรวบรวมและนำมาวิเคราะห์เป็นฐานข้อมูลเบื้องต้น จากเอกสารงานวิจัยเรื่องการใช้อิฐเครื่องมือวิทยาศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการลุ่มน้ำแบบชุมชนมีส่วนร่วม

2) ข้อมูลจากการออกสำรวจสายน้ำแม่ก๊ิดตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำเพื่อทราบสถานการณ์ปัจจุบันของลำน้ำแม่ก๊ิด ลำห้วยสาขาต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง พันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ มีอะไรบ้างและเหลืออยู่เท่าไร

3) ข้อมูลการใช้น้ำของชาวบ้านทั้งพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง ชุมชนที่เกี่ยวข้อง การทำการเกษตรอย่างไรบ้างที่ใช้น้ำ ทีมวิจัยเองได้เรียนรู้เป็นประสบการณ์ส่วนตัวถึงข้อมูลที่ได้เก็บว่าตนเองมีส่วนเกี่ยวข้องกับระบบการใช้น้ำ การดูแลลำน้ำกันอย่างไร และภูมิปัญญาหลายอย่างของชุมชนที่ถูกหลงลืมละเลยถูกยกเลิกยึดถือปฏิบัติกันไปแล้ว

4) ข้อมูลด้านการดูแลรักษาลำน้ำของชุมชน ณ ปัจจุบัน เป็นอย่างไร

5) ข้อมูลด้านประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อและภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สายน้ำ

ผลจากการดำเนินการพบว่าการเก็บข้อมูลโดยการค้นหาจากเอกสารมือสองที่มีการจัดทำกันไว้ข้อมูลเกี่ยวกับสายน้ำก๊ิด มีการศึกษาจากคนภายนอกในด้านทางกายภาพของน้ำก๊ิดที่เกี่ยวกับลำห้วยสาขาต่างๆ ของน้ำก๊ิด เป็นหลัก ทำให้เห็นเส้นทางของแหล่งน้ำที่ทำให้เกิดน้ำก๊ิดขึ้นมา และสามารถเก็บข้อมูลย้อนไปถึงแหล่งกำเนิดน้ำก๊ิดที่เกิดผลกระทบต่อน้ำก๊ิด ขณะเดียวกัน

- การเติมความรู้ที่เกี่ยวข้อง

วิธีการเติมความรู้ที่ใช้สื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งส่วนที่เป็นเรื่องของกระบวนการวิธีการทำงานแบบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยมีการเติมความรู้ คือ 1) ช่วงเริ่มดำเนินงานได้พาทีมวิจัยไปดูงานที่บ้านปางจำปี 2) นำข้อมูลจากงานวิจัยเดิมของพี่เลี้ยงให้ทีมวิจัยดูว่ากระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเป็นอย่างไร และงานวิจัยกับพัฒนาแตกต่างกันอย่างไร เพราะทีมวิจัยมีทีมงานที่ทำงานพัฒนาด้วยซึ่งอาจจะทำให้เกิดการหลงประเด็น 3) เปิด VCD งานวิจัยส่วนท้องถิ่นโดยภาพรวมเกี่ยวกับทรัพยากรให้ทีมวิจัยดู 4) การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งปกติการทำงานในเชิงพัฒนา เมื่อมีงบประมาณแล้วทำได้เลย แต่งานวิจัยเป็นเรื่องของการจัดเก็บข้อมูล การทำข้อมูลให้เป็นระบบ การเอาข้อมูลไปใช้ การเชื่อมโยงความรู้เก่ากับความรู้ใหม่ และเอามาสร้างองค์ประกอบใหม่/ความรู้ใหม่ เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหา ซึ่งการแก้ปัญหาในงานวิจัยไม่ใช่สูตรสำเร็จในการแก้ไขปัญหา บางที่เป็นตัวเชื่อมไปยังหน่วยงาน องค์กร และเครือข่ายที่เข้ามาช่วยในการแก้ไขปัญหา รวมถึงการอธิบายลักษณะของงานวิจัยว่าการทำวิจัยไม่ได้แก้ปัญหาได้ทุกอย่าง แต่ทุกอย่างเริ่มจากการวิจัยได้ 5) การจัดทำบัญชี 6) การประสานงานการคัดเลือกบุคลากรที่เกี่ยวข้องเข้ามาเป็นทีมวิจัยว่าควรเลือกใคร อย่างไร ใช้เครื่องมือการคัดเลือกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ 1. ผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจ มีความเสียสละ 2. ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ในการใช้ทรัพยากรที่เกี่ยวข้อง เช่น ลำน้ำก๊ิด มีใคร/กลุ่มไหนบ้างที่ใช้น้ำ กลุ่มไหนที่ได้ประโยชน์เสียประโยชน์ 3. ผู้ใหญ่บ้าน อบต. เข้ามาเกี่ยวข้องหรือไม่ โดย

อธิบายให้ทีมวิจัยเข้าใจว่าไม่ใช่แค่กลุ่มคนที่เข้ามาทำงานที่จะสามารถแก้ไขปัญหาได้ และการลดข้อได้แย้ง รวมถึงสื่อที่เสนอเรื่องเกี่ยวกับผลของการดำเนินงาน ทั้งที่เป็น VCD หนังสือ และสื่อตัวบุคคลที่เป็นผู้รู้ด้านทรัพยากร ด้านวิธีการทำงาน บทบาทที่เลี้ยงจะมีหน้าที่ของการคิดและควรจะต้องมีความรู้ อะไรบ้างพร้อมกับการชวนนักวิจัยคุยถึงสิ่งที่ทีมวิจัยอยากจะเติม ซึ่งผลที่เกิดขึ้นพบว่าจากการเก็บข้อมูล ทีมวิจัยสามารถประสานงานเพื่อให้ได้ข้อมูล และมีการเลือกเก็บข้อมูลที่ตรงเป้าหมายมากขึ้น และในส่วนของพัฒนาการส่วนตัว ทีมวิจัยจากคนที่ไม่เคยพูด สามารถพูดได้มากขึ้น เพราะมีข้อมูลที่ไปเก็บมาเองโดยจะพูดในส่วนที่รู้ ซึ่งจากเดิมเป็นการแบ่งกันพูดโดยไม่ดูความเหมาะสมว่าใครจะเป็นคนพูด ปัจจุบันถ้าพูดเรื่องอะไรคนนั้นต้องพูดเรื่องเดียวที่ตัวเองรู้ โดยผลจากการเติมเต็มดังกล่าว นับว่าช่วยให้ทีมวิจัยและตัวพี่เลี้ยงเองก็เกิดความเข้าใจกับการทำงานอย่างมีส่วนร่วมและความสำคัญของการเก็บข้อมูลขึ้นเป็นอย่างดี เป็นการทำงานที่ไม่ยากแต่หากต้องทำงานกันอย่างต่อเนื่องและทำกันเป็นทีม ทำให้ทีมวิจัยเกิดความหวังที่จะจัดการเรื่องเกี่ยวกับปัญหาของลำน้ำกืดได้ด้วยตัวเอง

ผลในเชิงเนื้อหาที่เกิดขึ้นของโครงการวิจัยที่หนุนเสริม

1. ข้อมูลจากการดำเนินงานวิจัย

1.1 ข้อมูลยังไม่มีคุณสมบัติ และยังไม่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาจริงๆ เป็นข้อมูลในภาพรวมเป็นส่วนใหญ่ ยังไม่มีการลงลึกในรายละเอียด เพราะระยะเวลาทำเพียง 6 เดือน ดังนั้นเงื่อนไขระยะเวลาเป็นสิ่งสำคัญ

1.2 การเก็บข้อมูลควรจะต้องเก็บข้อมูลทั้ง 3 ฤดู ข้อมูลทรัพยากรไม่ควรเก็บแค่ฤดูเดียว ควรจะเก็บครบ เพื่อดูความเกี่ยวข้อง สถานการณ์ที่เปลี่ยนไป ซึ่งควรจะเก็บให้ครบตามกระบวนการ การนำเสนอข้อมูลเป็นช่วงฤดูเดียวจะมีข้อขัดแย้งภายในตัว

1.3 คนที่จะให้ข้อมูลที่ทีมงาน ควรจะขยายฐานไปสู่คนที่เป็คนู้ขัดแย้ง เช่น รัสเซียท ให้เข้ามาร่วมมือในกิจกรรม

2. การเปลี่ยนแปลงของคนในพื้นที่/ชุมชน

การเปลี่ยนแปลงของคนที่เกิดขึ้นพบว่าผู้เฒ่าผู้แก่ เกิดความตระหนักถึงปัญหาและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น ในช่วงฤดูแล้ง ที่ปัญหาน้ำวิกฤติ โดยอยากลดปัญหาและยินดีให้ข้อมูลหากทีมวิจัยต้องการข้อมูลเพิ่มเติม รวมถึงเยาวชนในพื้นที่ที่เข้ามามีส่วนร่วมกับทราบปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

สรุปผลการดำเนินงานเชิงเนื้อหาในการหนุนเสริมโครงการวิจัย

1. การบรรลุวัตถุประสงค์และตอบคำถามของโครงการวิจัย

การดำเนินงานของโครงการวิจัยสามารถตอบคำถามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยได้ โดยได้องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรลำน้ำแม่กืตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตลอดจนแนวทางในการฟื้นฟูทรัพยากรลำน้ำแม่กืตที่มีแนวทางค่อนข้างหลากหลาย ทั้งในส่วนของ การปลูกต้นไม้เพื่อยึดหน้าดิน การรื้อฟื้นภูมิปัญญาท้องถิ่น การประสานกับหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น ซึ่งข้อมูลและการดำเนินงานที่ผ่านมายังไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ได้ เนื่องจากงานชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเบื้องต้น ซึ่งอยู่ในช่วงของสืบค้น/รวบรวมข้อมูล ยังขาดการดำเนินงานระยะที่ 2 ที่ต้องเข้าไปศึกษาต่อไปในรายละเอียดว่าจริงๆ เราอาจไม่เข้าไปแก้ไขในเรื่องของโครงสร้าง เช่น ป่าไม้ถูกทำลาย แต่สิ่งหนึ่งที่เห็นชัดคือความเชื่อมโยงจากงานวิจัยชิ้นนี้ที่ทำให้มีโอกาสได้ร่วมฟื้นฟู วัฒนธรรมท้องถิ่นเดิมๆ ความเชื่อ จิตวิญญาณของคน 3 หมู่บ้าน (บ้านวังจ้อม บ้านทุ่งดินแดง และบ้านถ้ำ) ได้เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน เรื่องการเลี้ยงผีฝ่าย การเลี้ยงเจ้าหลวงคำแดง ซึ่งเดิมต่างคนต่างทำ ด้วยวิธีการเชิญชาวบ้านมาประชุม และแจ้งว่ามีงานวิจัยตัวนี้อยู่ โดยอาศัยว่าทีมวิจัยเป็นคนอยู่ในหมู่บ้าน ก็ไปเชิญชวนชาวบ้านคนอื่นมาเข้าร่วมประชุม ตลอดจนการกระตุ้นให้ชาวบ้านเห็นสถานการณ์ปัญหาของน้ำกืต ซึ่งชุมชนจะมีส่วนร่วมในการร่วมแก้ไขปัญหาได้อย่างไร โดยมีวิธีการกระตุ้นด้วยการการจัดเวทีและเชิญมาพูด การลงพื้นที่มีการนำเยาวชน ไปดูสภาพพื้นที่จริง เดินสำรวจลำน้ำด้วยกัน เชิญผู้นำชุมชน พ่อหลวงบ้าน กำนัน อบต.และปราชญ์ชุมชน คนดั้งเดิมที่เป็นคนเลี้ยงผี พาเดินโดยใช้กิจกรรมนี้ และมีการประชาสัมพันธ์ของแต่ละหมู่บ้านเช่น กรณีมีการประชุมหมู่บ้าน ก็จะเชิญทีมวิจัยไปพูดว่าตอนนี้มีสถานการณ์นี้ สิ่งที่ได้คือข้อมูลจากที่ประชุมชาวบ้านเองที่สะท้อนให้ทีมวิจัยเห็นว่าตอนนี้ตรงนั้นมีปัญหาอย่างนี้ ตรงนี้มีปัญหาอย่างนั้น เขาก็จะแจ้งมา เช่น มีนายทุนกลุ่มหนึ่งกำลังเปลี่ยนลำน้ำแม่กืต ก็พาไปดู มีการสำรวจเกี่ยวกับพืชและสัตว์น้ำซึ่งพบว่ามีทั้งที่หายไปและเกิดใหม่

2. การเปลี่ยนแปลงของทีมวิจัย แกนนำ ชาวบ้าน และการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่วิจัย

การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่มันยังไม่เห็นอย่างชัดเจน สิ่งที่เราเห็นโดยเฉพาะทีมวิจัยมีความเข้าใจว่ามันเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ นี่คือนี่ที่เกิดขึ้นกับทีมวิจัย ในพื้นที่สิ่งที่เห็นชัดคือการที่รู้ว่าชาวบ้านรู้ว่าตอนนี้มีการวิจัยนี้เกิดขึ้นในพื้นที่ และเกิดความร่วมมือ 3 หมู่บ้าน เรื่องวิถีชีวิตท้องถิ่น เรื่องการร่วมกันฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อดั้งเดิม เขามารวมกัน จากที่ต่างคนต่างทำ ตลอดจนความกระตือรือร้นเกี่ยวกับข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลของทีมวิจัยและมีการนำเสนอข้อมูลต่อชุมชน โดยสังเกตได้จากวันที่มีการนำเสนอข้อมูลคืนสู่ชุมชน มีคำถามเยอะมากในเวทีว่าไปเอาข้อมูลนี้มาจากไหน เอามาอย่างไร ปรากฏว่ามีคนกลุ่มหนึ่งที่เสริม

ข้อมูลเข้ามา มีการตื่นตัวมากขึ้น ในช่วงนั้น เวลาเราไปจัดเวที ก็มักจะมีคนที่เราไม่ได้เชิญเข้ามาร่วม ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ทำงานสนุก คนเยอะ

การเปลี่ยนแปลงอีกส่วนหนึ่งที่พบคือ กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน หลังจากทีมีวิจัยไปปรึกษาและพูดคุยด้วย ซึ่งนอกจากจะถ่ายทอดแล้วก็มีการบอกต่อในกลุ่มของเขาเอง อย่างเช่นกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุในวันที่ไปวัด ก็จะเอาข้อมูลนี้ไปพูดในที่วัดว่าตอนนี้มีลูกหลานกำลังถามข้อมูลเกี่ยวกับลำน้ำกี้ด เขาก็จะอธิบายให้ฟัง แล้วหลังๆทีมีวิจัยก็เข้าไปพูดกับคนแก่เหล่านี้ว่าเขาไม่สามารถไปเปลี่ยนแปลงอะไรได้ แต่สามารถให้ข้อมูลเหล่านี้ไปสู่คนรุ่นใหม่ได้ ซึ่งเป็นการถ่ายข้อมูลระหว่างคนแก่ กับทีมีวิจัยให้ทีมีวิจัยนำไปเสนอกับที่อื่น อีกส่วนหนึ่งคือกลุ่มที่เป็นผู้นำ เดิมอาศัยฝ่ายปุน ซึ่งพบว่าตะกอนดินเข้าไปถมสร้างปัญหาให้ชาวบ้าน จึงมีการคิดว่าจะรื้อฟื้นภูมิปัญญาการทำฝายไม้ ก็มีการพาไปสาธิตการเลือกไม้ การตีฝาย การเลี้ยงฝาย โดยที่เอาคนที่เคยใช้เฉพาะฝ่ายคอนกรีต ซึ่งตอนนี้มีปัญหาว่าระหว่างคนใช้ฝ่ายคอนกรีตและฝายไม้วางจะทำอะไรเพื่อรื้อฟื้นเอาภูมิปัญญาชาวบ้านเดิมเรื่องฝายไม้มาใช้ โดยที่ไม่อิงกับฝ่ายที่รัฐบาลทำให้ โดยตอนนี้เป็นขยะกลางลำน้ำ บางที่ก็เสียใช้ไม่ได้ สร้างปัญหา อันนี้คือความเปลี่ยนแปลง อีกอย่างที่เราเห็นคือ ชาวบ้านรู้จักที่จะเอาข้อมูลเก่ามาผสมผสานกับความรู้ใหม่และสร้างความร่วมมือระหว่างกลุ่มชุมชน 3 ชุมชน

3. ข้อเสนอต่อการทำงานระยะต่อไปของโครงการวิจัย

3.1 ในเชิงข้อมูลพบทีมีวิจัยมีข้อมูลเบื้องต้นอยู่ชุดหนึ่ง แต่ยังขาดข้อมูลที่ต้องเข้าไปศึกษาและข้อมูลในเชิงลึก เช่น ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งในความเป็นชาวบ้านเป็นชาวบ้านธรรมดายังไม่เข้าใจหลักของความหลากหลายทางชีวภาพในเชิงลึก เช่น ตาน้ำออก แต่ไม่รู้ว่าจะออกมาจากไหน ออกมาอย่างไร ทำให้ทีมีวิจัยไม่สามารถอธิบายให้คนที่มาร่วมประชุมได้ อีกเรื่องคือความเชื่อในจิตวิญญาณ ยังมีคำถามแล้วถ้าทุกกลุ่ม ทุกหมู่บ้านมาร่วมกันทำกิจกรรมเรื่องเลี้ยงเจ้าพ่อหลวงคำแดง เลี้ยงฝาย ในวันเดียวกัน แล้วจะกำหนดอย่างไร ใครเป็นคนกำหนด ใครจะมีส่วนประสานงาน ถ้าจะทำควรจะมีใครที่จะเป็นคนประสานงานในพื้นที่ 3-4 พื้นที่นี้ อีกอันคืองานวิจัยนี้ถ้าสรุปแล้ว จะเอาไปใช้อย่างไร แล้วปัญหาการบุกรุกลำน้ำโดยที่ไม่ใช่ชาวบ้านทำจะให้เราเข้ามามีส่วนร่วมได้อย่างไร เช่น นายทุน ซึ่งมีปัญหาที่ว่าจะให้เขามาร่วมโดยที่ไม่เกิดความขัดแย้งได้อย่างไร

3.2 ควรมีการประสานคนที่เกี่ยวข้อง เช่น คนที่ได้ผลเสียมีใครบ้าง วิธีการจัดการปัญหาโดยไม่กระทบกันโดยที่ไม่สร้างความขัดแย้งเพิ่มขึ้นจะเป็นอย่างไร โดยที่คนที่เกี่ยวข้องที่จะมาแก้ปัญหาและให้ข้อมูล น่าจะมีส่วนของคนที่ใช้ประโยชน์และคนที่เสียประโยชน์มาพูดกัน ตัวทีมีวิจัยควรจะลง

ลึกในรายละเอียดบางอย่าง เช่นกลไกในการประสานงานระหว่าง 3-4 หมู่บ้านควรจะเป็นใครอย่างไร แล้วเอาอะไรเป็นตัวตั้ง ความเชื่อหรือกิจกรรม

3.3 ควรจะมีคณะกรรมการลุ่มน้ำแม่กื๊ด เพื่อประสานการทำงานร่วมกันระหว่างหมู่บ้านที่ลำนํ้าแม่กื๊ดไหลผ่าน

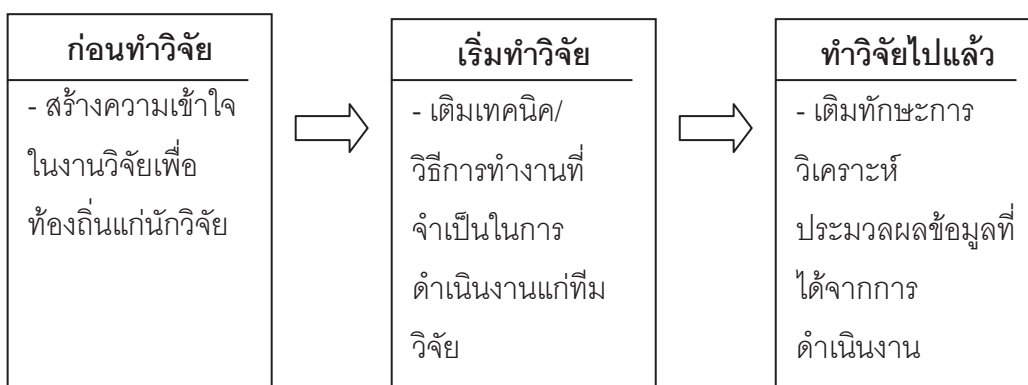
บทที่ 4

วิเคราะห์การทำงานและบทเรียนการทำงาน

การดำเนินงานติดตามหนุนเสริมโครงการวิจัยฯ ดังที่ได้กล่าวมานี้ แม้จะเป็นโครงการระยะสั้น (6 เดือน) แต่จากการทำงานที่ผ่านมาโดยเฉพาะบทบาทของ “พี่เลี้ยง” ที่ต้องติดตามหนุนเสริมนั้น นับว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมอย่างมากกับทีมวิจัยและตัวผู้เป็นพี่เลี้ยง ที่ถูกพัฒนาขึ้นมาจากนักวิจัยก่อนที่จะมาเป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัย ถือว่าสิ่งที่บทบาทผู้เป็นพี่เลี้ยงนั้นมีความสำคัญอย่างมาก ด้านของกระบวนการทำงานกับทีมวิจัยและผลของการทำงานของนักวิจัยที่เกิดขึ้น ทั้งส่วนที่เป็นผลของเนื้อหาจากการเก็บข้อมูลในพื้นที่ และส่วนที่เป็นผลที่เกิดขึ้นกับ **ตัวคน** ที่เป็นนักวิจัย ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

กระบวนการทำงานของพี่เลี้ยง

การทำงานหนุนเสริมโครงการวิจัยฯ ในโครงการนี้ บทบาทที่ลงทำงาน มีทั้งส่วนที่ต้องเติมเต็มชวนคิดชวนทำกับนักวิจัยและพื้นที่ชุมชนที่เกี่ยวข้องทั้ง 2 พื้นที่ และส่วนที่เป็นเหมือนทีมวิจัยร่วมอยู่ในโครงการวิจัยด้วย หลังศึกษาแผนกิจกรรมของโครงการวิจัย วิเคราะห์ถึงสิ่งที่ต้องหนุนเสริมการทำงานกับโครงการนี้ ได้วางเป็นเครื่องมือการหนุนเสริมแบ่งออกเป็น 3 ช่วงของการหนุนเสริมซึ่งจำเป็นต่อการทำงานวิจัยในทีมทำงานใหม่ๆ ดังนี้

ในระยะเริ่มต้นของการทำวิจัย พี่เลี้ยงได้สร้างความเข้าใจในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้นักวิจัยในพื้นที่เพื่อปูพื้นฐานว่างานวิจัยวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นอย่างไร เมื่อนักวิจัยได้รู้จักแล้ว และเริ่มทำงานวิจัยแล้วจึงเติมเทคนิค/ทักษะ วิธีการทำงานที่จำเป็นสำหรับนักวิจัยในการดำเนินกิจกรรมตามแผนที่วางไว้ จากนั้นเมื่อดำเนินงานตามแผนกิจกรรมเสร็จจึงทำการเติมทักษะด้านการวิเคราะห์และประมวลผลที่ได้จากการการดำเนินงานของโครงการตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนดังนี้

1. **ก่อนทำวิจัย...**เป็นช่วงของการเรียนรู้ ทำความรู้จักงานวิจัยของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ให้กับทีมวิจัยก่อน เพื่อให้เกิดความเข้าใจแนวคิด วิธีการทำงาน ด้วยเครื่องมืองานวิจัย ซึ่งทำโดยการพาทีมวิจัยลงพื้นที่ศึกษาดูงานจากพื้นที่รูปธรรม ผลที่เกิดขึ้นถือว่าเป็นประโยชน์กับพี่เลี้ยงเป็นอย่างมาก เพราะเกิดการเรียนรู้และอธิบายจากกลุ่มชาวบ้านที่เป็นนักวิจัยเหมือนกันภาษาสื่อสารเข้าใจกันง่ายขึ้น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นธรรมชาติ เข้าถึงข้อมูลและเห็นตัวอย่างของผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนได้เป็นอย่างดี แต่ทั้งนี้ผู้ที่เป็นพี่เลี้ยง ก็จะต้องมีการเตรียมตัวก่อนศึกษาดูงานก่อน อาทิ เลือกพื้นที่ศึกษาดูงาน เตรียมข้อมูลให้ทีมวิจัย เตรียมวิธีการตั้งคำถาม การสรุปผลศึกษาดูงาน

2. **เริ่มทำวิจัย ...** เครื่องมือที่ใช้หนุนเสริมโดยมากจะเป็นเรื่องของเทคนิควิธีการทำงานที่ทีมวิจัยมีความจำเป็นจะต้องดำเนินงานวิจัย การจัดเวทีประชุมควรทำอย่างไร กระบวนการมีส่วนร่วมจากชุมชนควรทำอย่างไร การจดบันทึกข้อมูลควรทำอย่างไร ข้อมูลที่เก็บมาแล้วเวลาจะสรุปกันจะสรุปแบบไหนอย่างไร สถานที่จัดประชุมควรจะเลือกแบบไหน การวางแผนก่อนจะเริ่มทำงานต้องทำอย่างไร ซึ่งกระบวนการหนุนเสริมจะไม่เน้นทำให้กับทีมวิจัยเลย แต่จะให้ทีมวิจัยลองทำกันก่อนแล้วจึงมาสรุปผลดูข้อบกพร่องสิ่งที่หายไป จากนั้นจึงจัดกระบวนการเติมเต็ม เทคนิคเครื่องมือต่างๆ ให้กับทีมวิจัย ซึ่งนักวิจัยชาวบ้านหลายคนไม่เคยผ่านกระบวนการทำงานแบบนี้มาก่อน อย่างการจัดเวทีประชุมร่วมกับคนในชุมชน การสร้างความมั่นใจให้กับทีมวิจัย ก็มีความจำเป็นอย่างยิ่ง ต้องหนุนเสริมให้เกิดความมั่นใจในระยะเริ่มต้น เป็นความจำเป็นที่สำคัญอย่างยิ่ง

3. **ทำวิจัยไปแล้ว ...** การเรียนรู้เครื่องมือและวิธีการทำงาน หลังเริ่มทำงานวิจัยไปแล้ว เรื่องของการวิเคราะห์ผลวิเคราะห์ข้อมูลสิ่งที่ได้มา เพื่อให้เกิดการสกัดเนื้อหาที่จำเป็นต่อการนำมาใช้ต่อ จึงเป็นสิ่งที่นักวิจัยควรมีทักษะและความรู้ ปัญหาหลักๆ ที่ทีมวิจัยมีเป็นเบื้องต้น คือ ทักษะการเขียน ชาวบ้านหลายคนไม่มีความถนัดต่อการเขียน เวลาจดบันทึกข้อมูลจะต้องใช้เวลาอย่างมาก ทีมวิจัยจำเป็นต้องแบ่งหน้าที่สำหรับคนที่เขียนคล่องเป็นคนรับผิดชอบในเรื่องการจดบันทึก ข้อมูลที่ได้จึงมีทั้งที่จดบันทึกและที่ใช้เทปอัดไว้ เมื่อถอดข้อมูลออกมา มีข้อมูลมากมายแต่ต้องมีการเลือกเฉพาะข้อมูลที่มีความสำคัญ มีความจำเป็นจริงๆ ขั้นตอนนี้มีการหนุนเสริมจากทีมหลักของ สกว. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลให้เป็นระบบมากขึ้นก็ใช้เครื่องมือ Timeline ที่แบ่งระยะเวลาออกเป็นช่วงๆ รวบรวมข้อมูลวิเคราะห์แต่ละช่วง ทีมวิจัยจึงได้คิดเรื่องเกี่ยวกับข้อมูลอย่างเป็นระบบมากขึ้น

การสรุปผลและการถอดบทเรียนหลังทำกิจกรรมไปแล้ว ถือเป็นสิ่งที่ต้องให้ทีมวิจัยทำทุกครั้ง ที่ดำเนินกิจกรรมไป ในบางกิจกรรมที่พี่เลี้ยงไปได้เข้าร่วมด้วย ทีมวิจัยจะจดบันทึกไว้เสมอ

ดังนั้น กระบวนการทำงานที่มีการวางแผนอย่างเป็นขั้นเป็นตอนกับทีมวิจัย การสรุปผลการทำงานและชี้ให้เห็นสิ่งที่เป็นประเด็นปัญหาต่างๆร่วมกับทีมวิจัย ถือว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อทีมวิจัย ที่ได้ทำร่วมกันมาตลอดทั้งโครงการนี้แม้จะได้ทำทุกครั้งที่ทีมวิจัยมีกิจกรรม

บทเรียนการทำงาน

- พื้นที่เป้าหมาย

ประเด็นปัญหาที่ทีมวิจัยได้หยิบยกขึ้นมาเป็นโจทย์วิจัยในครั้งนี้ ถือว่าเป็นโจทย์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อปัญหาของพื้นที่ สำหรับพื้นที่เป้าหมายการทำงานของโครงการนี้ มีความแตกต่างอย่างยิ่งในเรื่องของกลุ่มคน พื้นที่ชุมชนบ้านถ้ำ ต.เชียงดาว มีวิถีชีวิตที่ขึ้นอยู่กับการทำมาหากินเน้นด้านเศรษฐกิจเป็นหลักความสนใจของผู้คนต่อประเด็นปัญหาที่ทีมวิจัยพยายามจะนำเสนอ บางส่วนเห็นความสำคัญ บางส่วนก็ยังไม่สนใจการทำงานของทีมวิจัยในพื้นที่นี้ “พี่เลี้ยง” จำเป็นต้องเข้าร่วมหนุนเสริมการทำงานอย่างมากประหนึ่งเป็นทีมวิจัยด้วยเช่นกัน เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมอย่างมาก แต่ก็ถือว่าเป็นชุมชน ที่สามารถดำเนินงานวิจัยได้ในอนาคตหากต้องการพัฒนาโจทย์วิจัยใหม่ โดยต้องอาศัยกลุ่มคนที่เป็นแกนนำของพื้นที่ ที่ชาวบ้านให้ความเกรงใจเป็นทีมทำงานร่วมกัน หากต้องการใช้เครื่องมือการทำงานกับชุมชนด้วยงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสร้างความเปลี่ยนแปลงกับพื้นที่

ส่วนชุมชนบ้านวังจ้อม แกนนำของชุมชนซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านเข้าร่วมเป็นที่ปรึกษาโครงการวิจัย และค่อนข้างร่วมตามติดกับทีมวิจัย ร่วมทำกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอตลอดเวลา การสร้างความเข้าใจกับคนในชุมชนจึงถูกบอกผ่านทั้งตัวแกนนำและทีมวิจัยอยู่ตลอดเวลา ชุมชนนี้ที่ผ่านมามีอาจจะยังไม่เคยเห็นข้อมูลที่เป็นระบบ เมื่อได้เห็นข้อมูลเชิงประจักษ์จึงเกิดความตื่นตัวต่อเรื่องการหาแนวทางการแก้ปัญหาด้วยเช่นกัน

- ทีมวิจัย

เนื่องจากทีมวิจัย ในพื้นที่นี้โดยมากจะผ่านกระบวนการทำงานแบบงานพัฒนามาเป็นส่วนใหญ่ เมื่อได้เริ่มมาเรียนรู้วิธีการทำงานแบบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในเบื้องต้นอาจจะสับสนและยากต่อการทำงาน แต่เมื่อได้ทำจริงหลายคนเกิดความเปลี่ยนแปลงกับตัวเอง โดยพบว่า 1) ทีมวิจัยเข้าใจหลักการทำงานวิจัยเบื้องต้นได้มากขึ้น นอกเหนือจากงานพัฒนา 2) มีการจัดเก็บข้อมูลที่เป็นระบบมากขึ้นถึงแม้ว่าจะไม่สมบูรณ์ 3) สามารถเผยแพร่ข้อมูลความรู้ที่ได้ออกสู่ชาวบ้านพื้นที่บริเวณโดยรอบลำน้ำก๊าด และขยายไปยังคนอื่นได้ 4) ทีมวิจัยสามารถเป็นผู้ประสานงานในการทำงานในการจัดประชุมมากขึ้น 5) ตัวนักวิจัยเกิดทัศนคติใหม่ เริ่มเข้าใจว่างานวิจัยเป็นการเก็บข้อมูล เพื่อนำไปต่อยอดกับงานอื่น ๆ แต่ก็ยังมีหลายคนที่ยังเข้ามาในช่วงแรกแล้วเกิดการถอยห่างออกไป เพราะยังมีความคิดว่างานนี้

ก็เหมือนกับโครงการอื่นๆ แต่เมื่อทำจริงเห็นความแตกต่างจึงไม่มีใจที่อยากจะทำจึงขอลาออกจากทีมไป ซึ่งโดยมากก็จะเป็นทีมวิจัยที่เป็นตัวแทนของชุมชนบ้านฉ้า ที่เปลี่ยนแปลงออกไปหลายคน รวมทั้งตัวคนนอกที่เข้าร่วมเป็นทีมที่เห็นว่า ระยะเวลาของการพัฒนาโครงการนาน จึงขอถอนตัว สำหรับทีมวิจัยที่ดำเนินการจนสิ้นสุดโครงการนี้ ถือว่าเป็นทีมที่ทำงานร่วมกันได้เป็นอย่างดี มาจากต่างชุมชนก็ได้เรียนรู้วิธีการทำงานร่วมกัน เรียนรู้นิสัยใจคอและบุคลิกของกันและกัน จึงถือว่าเป็นทีมวิจัยที่ทำงานยากในระยะเริ่มแรก แต่ก็เป็นที่ทำงานได้ดีในระยะหลัง จนถึงช่วงจบโครงการ

- พี่เลี้ยงทีมวิจัย

ส่วนประกอบตัวเลี้ยงที่เป็น “คนในพื้นที่” ถือว่ามีผลอย่างมากสำหรับโครงการ เนื่องจากพี่เลี้ยงเองมีประสบการณ์ทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาแล้ว และทำโครงการกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับคนในชุมชนมาระดับหนึ่ง จึงสามารถช่วยหนุนเสริมในด้านการเข้าหาชาวบ้านของชุมชนให้กับทีมวิจัยได้อีกระดับหนึ่ง แต่ขณะเดียวกันก็จะทำให้ทีมวิจัยค่อนข้างคาดหวังกับ “พี่เลี้ยง” ในการดำเนินกิจกรรมที่ต้องประสานกับกลุ่มชุมชนเป็นหลัก จำเป็นต้องมีการฝึกให้ทำกันเองด้วยเพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพและสร้างความมั่นใจให้กับทีมวิจัย

- ปัญหาและอุปสรรค

1. ข้อจำกัดของตัวพี่เลี้ยงเอง ที่เป็นพี่เลี้ยงใหม่ เครื่องมือการหนุนเสริมที่จะทำให้ทีมวิจัยได้เข้าใจกระบวนการทำงานอาจจะไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร
2. ระยะเวลาของการหนุนเสริมทีมวิจัย เนื่องจากพี่เลี้ยงมีงานประจำ เวลาที่สามารถปรับให้ทำกิจกรรมร่วมกันได้โดยมากจะเป็นช่วงเสาร์-อาทิตย์ เป็นหลัก แต่กิจกรรมบางอย่างทีมวิจัยก็ต้องดำเนินไปไม่อาจรอพี่เลี้ยงมาช่วยให้ข้อเสนอแนะได้
3. การสื่อสารระหว่างพี่เลี้ยง-หัวหน้าโครงการวิจัย-ทีมวิจัย ที่ยังขาดความเข้าใจอย่างชัดเจนในบางกรณี อย่างเช่น วันเวลาการทำกิจกรรม เป็นต้น
4. ทีมวิจัยบางคนที่ไม่ได้มีความสนใจงานวิจัยตั้งแต่แรก จึงมีการปรับเปลี่ยนตัวคนในทีมในช่วงแรก และเมื่อปรับเปลี่ยนทีมวิจัยและพี่เลี้ยงก็ต้องมีสร้างความเข้าใจกับคนใหม่
5. ความเข้าใจของคนในพื้นที่ ที่ยังมีความเข้าใจว่าทีมวิจัยและพี่เลี้ยง มีผลประโยชน์กับโครงการวิจัยเป็นหลัก จึงไม่อยากให้ความร่วมมือ หรือถ้าจะร่วมมือก็จะหวังว่าตอบแทน

6. การติดต่อสื่อสารและประสานงานกับทีมเจ้าหน้าที่ของ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่ขาดการร่วมลงหนุนเสริมและประสานงานกันในบางช่วงของการทำกิจกรรมกับทีมวิจัย
7. เครื่องมือการทำงานโดยเฉพาะเรื่องระบบบัญชีโครงการ ขาดการหนุนเสริมให้ความรู้จากทีม สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในระยะเริ่มต้นของโครงการ เอกสารการเงินบัญชี จำเป็นต้องมีการปรับแก้อยู่ตลอดเวลา

ข้อเสนอแนะ

- โครงการวิจัยดังกล่าวเป็นโครงการระยะสั้นกิจกรรมเพียงเก็บข้อมูล เมื่อจบโครงการระยะสั้นแบบนี้แล้ว ตัวทีมวิจัยเองก็ยังอยากใช้กระบวนการงานวิจัยเชิงปฏิบัติการต่อ ทำอย่างไร สกว. จึงจะหนุนเสริมให้ชาวบ้านได้ดำเนินงานวิจัยต่อ เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงกับพื้นที่ทั้งด้านวิถีคิด การใช้ข้อมูลทำงานกับชุมชนของตัวเองได้ หรือเจ้าหน้าที่ สกว. อาจจะร่วมกับพี่เลี้ยงของพื้นที่ร่วมกันประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เกิดการสนับสนุนโครงการของชาวบ้านต่อ
- การที่ สกว. สนับสนุนให้มีการเกิดพี่เลี้ยงโครงการวิจัย สกว. ควรจะมีกระบวนการสร้างพี่เลี้ยงอย่างเป็นขั้นเป็นตอน หรือให้ทำการอบรมเติมเครื่องมือ/วิธีการทำงานกับกลุ่มคนที่จะเป็นพี่เลี้ยงใหม่ก่อนที่จะทำจริง เพราะคนที่ผ่านการเป็นนักวิจัยมา มีความเข้าใจหลักการแนวคิงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นแล้ว แต่ก็อาจจะยังขาดวิธีการทำงานแบบพี่เลี้ยงอยู่

ภาคผนวก

ประมวลภาพกระบวนการทำงานหนุนเสริมโครงการวิจัยฯ

